

KESKKONNAMINISTEERIUM

TALLINNA ÜLIKOOL

KESKKONNATEADLIKKUSE INDEKSI METOODIKA

SISUKORD

Sissejuhatus	3
Keskkonnateadlikkuse indeksi metoodika	4
Keskkonnateadlikkuse mõiste kontseptualiseerimine	4
Mõõtmisvahend: uuringu küsimustik	5
Keskkonnateadlikkuse mudeli operatsionaliseerimine	6
Indeksi alustunnuste määramise protseduur	9
Indeksi arvutusloogika	12
Elanikkonna keskkonnateadlikkuse indeks 2022	16
Küsimustiku edasine täiendamine	18
Järeldused ja soovitused	19
Kasutatud allikad	22

SISSEJUHATUS

Keskkonnateadlikkus märgib käesolevas töös inimese ja keskkonna vahelise suhte ja vastastikmõju mõistmist, oskust seda mõistmist oma hoiakutes väljendada ning valmisolekut oma otsustes ja tegevuses arvestada; keskkonnateadlik inimene lähtub oma valikutes teaduslikult tõendatud seisukohtadest ja asjakohasest keskkonnainfost.

Keskkonnaministeerium on tellinud Eesti elanikkonna keskkonnateadlikkuse uuringuid regulaarselt alates 2008. aastast, sh kirjeldas 2012. aastal koostöös Turu-uuringute AS-iga indeksi esmaversiooni. Möödunud kümnend on lisanud uusi teadmisi ja väljakutseid nii keskkonnahoio valdkonda kui ka käitumisteooriatesse.

Keskkonnateadlikkuse uuringu küsimustiku ja indeksi sisu täiendamisel peeti silmas:

a) teoreetilist raamistikku (keskkonnateadlikkuse mudelit) ja b) tulemuste rakenduslikkust, sh seost Keskkonnaministeeriumi tegevussuundadega.

Täiendatud küsimustikku katsetas Turu-uuringute AS 2022. aasta mais veebiküsitlusena 15–74-aastaste Eesti elanike läbilõikelisel, 300 vastajaga valimil. Selle uuringu tulemuste põhjal pikendati mõõtmistundlikkuse suurendamiseks valitud küsimustes skaalasid, täiendati etteantud valikvastuste loendite sisu ning määrati käitumist ennustavad tunnused. Täiendatud küsimustik oli aluseks Turu-uuringute AS-i 2022. aasta augustis korraldatud Eesti elanike keskkonnateadlikkuse

uuringule, mille veebiküsitlus hõlmas 1003 Eesti elanikku vanuses 15–74.

Käesolev dokument¹ annab ülevaate Eesti elanike keskkonnateadlikkuse indeksi metoodikast ning 2022. aasta uuringu tulemuste põhjal arvutatud väärtustest.

Keskkonnateadlikkuse indeksi metoodika arendamise töögruppi kuulusid Tallinna Ülikooli erialadeülese uurimisrühma SEEMIK (Research Group for Sustainability, Environmental Education and Communication Skills) liikmed:

Grete Arro, PhD psühholoogia erialal

Esta Kaal, MA meedia ja kommunikatsiooni erialal

Mihkel Kangur, PhD ökoloogia erialal

Liisa Puusepp, PhD ökoloogia erialal

Uurimisrühm SEEMIK tänab sisuka koostöö ja panuse eest küsimustiku ja indeksi arendusse:

Asta Tuusti, Keskkonnaministeerium

Vaike Vainu, Turu-uuringute AS.

¹ Viitekiri: Arro G., Kaal, E., Kangur, M. ja Puusepp, L. (2022). Keskkonnateadlikkuse indeksi metoodika. Keskkonnaministeerium; Tallinna Ülikool.

KESKKONNATEADLIKKUSE INDEKSI METOODIKA

KESKKONNATEADLIKKUSE MÕISTE KONTSEPTUALISEERIMINE

Keskkonnateadlikkust on uuringutes mõtestatud kui multidimensionaalset psühholoogilist konstrukti – kui kognitiivsete, afektiivsete, hoiakuliste ning käitumuslike aspektide (vt nt Sanchez & Lafuente, 2010) vastasmõjus ilmnevat keskkonnaga suhestumise viisi. Keskkonda mõistetakse keskkonnateadlikkuse konstrukti kui mitte-inimtekkelist keskkonda: bio-, geo-, hüdro- ja atmosfääri. Käesolevas uuringus võtame eelduseks, et keskkonnateadlikkus – kui inimese ja keskkonna vahelise vastastikmõju mõistmine ning sellele mõistmisele vastav käitumine – on seotud nii sellega, mis on indiviidi ümber (infoväli, võimalused, takistajad, teiste inimeste väärtused ja käitumine jm), kui ka inimese enda omadustega. Teisisõnu on keskkonnateadlik käitumine keskkonna omaduste ja inimese (psüühika) interaktsiooni tulemus. Leiame, et keskkonnateadlikkuse uuring peaks keskenduma just viimastele, s.t indiviidi kirjeldavatele aspektidele, mida on varasemates teadusuuringutes keskkonnahoidliku käitumisega seostatud, kuivõrd osaliselt on need aspektid sekkumiste abil kujundatavad ja muudetavad (nt teadmised, motivatsioon, hoiakud jne).

Keskkonnakäitumise psühholoogiliste komponentide all peame silmas:

- kognitiivset komponenti, sh mitte pelgalt kui informeeritust faktidest, vaid süsteemset ja teadusmõistelist mõtlemist (nt Rates et al., 2016; Chi, 2009);

- afektiivset komponenti, keskkonnaga seotud tundeid (mure; imetus) ning toetust keskkonnahoiule suunatud muutustele ühiskonnas (Sanchez & Lafuente, 2010);
- hoiakulist komponenti, mis suunab inimese käitumisvalikuid kognitiivse ja afektiivse komponendi sünergias kujunenud hoiakute ja väärtustena (Dunlap et al., 2000);
- motivatsioonilist komponenti ehk keskkonnahoiule suunatud motivatsiooni, mis algatab ja hoiab alal eesmärgipärast käitumist (Masson & Otto, 2021; Pelletier et al., 2006);
- eneseregulatsiooni komponenti, mis hõlmab käitumist toetavat-takistavat eneseregulatsiooni (Langenbach et al., 2020).

Need kõik, kombinatsioonis keskkonnas olevate teguritega, võiksid olla keskkonnateadliku käitumise kujundajad. Teisisõnu võib keskkonnateadlikkust käsitleda kui keskkonnahoidliku käitumise psühholoogilist dimensiooni (Sanchez & Lafuente, 2010).

Käitumuslik komponent. Keskkonnateadlikuks käitumiseks peetakse käitumist, mis panustab keskkonnahoidu (nt liigirikkuse hoidmine), ning sellise käitumise vältimist, mis keskkonda kahjustab (nt lennureiside vältimine) (Lange & Dewitte, 2019).

Keskkonnateadlikkuse indeksi teoreetiline raamistik hõlmab kõiki eelnimetatud komponente ja on graafiliselt väljendatuna esitatud järgmisel leheküljel joonisel 1.

Joonis 1. Keskkonnateadlikkuse multidimensionaalne mudel (adapteeritud Sanchez ja Lafuente, 2010 põhjal ja täiendatud autorite poolt)

MÕÕTMISVAHEND: UURINGU KÜSIMUSTIK

Uuringu küsimustik on andmekogumise meetodit (veebiküsitlus) silmas pidades disainitud vastajale ise täidetavaks ankeediks. Küsimustiku täiendamisel lähtuti eelkirjeldatud teoreetilisest raamistikust, sobivusel kaasati tunnused ja skaalad varasemast keskkonnateadlikkuse küsimustikust ning lisati mõningate kohandustega teiste autorite kontrollitud ja avaldatud skaalad, nt keskkonnateadlike hoiakute hindamiseks New Ecological Paradigm (NEP) skaala (Dunlop et al., 2000), motivatsiooni hindamiseks Motivation Toward the Environment Scale (Pelletier et al., 2006) ning keskkonnasõbralike käitumiste hindamiseks tuginedes osaliselt Tapia-Fonllem et al., 2013 mõõtevahendi Frugality ja Pro-ecological behavior skaaladele. Lisasime küsimustikku uusi aspekte, mida pole seni Eestis keskkonnateadlikkuse mudelites laiemalt kasutatud, nt kontseptuaalsed teadmised

vabavastuste vormis (2020. aasta uuringus üks küsimus), motivatsioonitüübid ja eneseregulatsioon. Varasema küsimustiku keskkonnahoidlike tegevuste loendi säilitasime täies mahus.

Keskkonnahoidu puudutavate temade ring on väga lai. Kõigi nende süsteemne käsitlemine teadlikkuse perspektiivist ei ole küsimustiku optimaalse mahu raames võimalik. Keskkonnahoiu fookusteema valikul lähtusime Stockholmi Säilenõtkuse Instituudi (Stockholm Resilience Institute) välja pakutud Maa taluvuspiiride (planetary boundaries) kontseptsioonist. Selle kohaselt on olemas üheksa olulist aspekti, mis reguleerivad Maa süsteemide stabiilset toimimist. Neist mõne pikaajaline tasakaalulekust kõrvalekaldumine ja piiride ületamine viib tõenäoliselt süsteemi tasakaaluseisundist välja. Küsimustikku kaasasime neist viis aspekti, milles inimkonna tegevuse tõttu on Maa planeetaarseid piire juba oluliselt ning pikaajaliselt ületatud (Steffen et al. 2015).

Elanikkonna teadlikkuse seisukohalt olulisemad viis aspekti on:

- bioloogilise mitmekesisuse vähenemine,
- mullaviljakuse vähenemine, mille põhjuseks on oluliste geokeemiliste aineriingete muutused,
- väetiste ja põllumajandusmürkide liigkasutus,
- inimtegevuse/-ehitiste laienemine loodusmaastike arvelt ja
- globaalsed kliimamuutused.

Nendest on bioloogilise mitmekesisuse vähenemine ja liikide massiline väljasuremine kõige rohkem Maa süsteemi piire ületanud ning selle mõju on ka inimkonna heaolu tagamisele kõige olulisem. Seetõttu on küsimustikus selle aspekti kohta enam küsimusi, sh kognitiivse ja afektiivse komponendi vaates. (Lisa A. Küsimused 1KT, 24AK_5, 25KT, 26, 27, 28AK, 29AK, 30KT, 31KT, 32KT.)

KESKKONNATEADLIKKUSE MUDELI OPERATSIONALISEERIMINE

1. KOGNITIIVNE KOMPONENT EHK SÜGAVAD (KONTSEPTUAALSED) TEADMISED

Kuivõrd keskkonnateadlik käitumine tähendab lühiajaliselt ratsionaalsena tunduva või meeldiva käitumise pidurdamist abstraktse ning kaugema või hilisema heaolu või väärtuse nimel, eeldab see eelkõige ontoloogiliselt võimalikult korrektset teadmist sellest nähtusest või protsessist,

millega on keskkonnasõbralik käitumine seotud. Oluline on märkida, et teadmisest ainuüksi ei piisa keskkonnahoidlikuks käitumiseks; ent kui inimesel puudub näiteks üldse teadmine mingi nähtuse kohta, siis teadlik seda hoidev või sellega arvestav käitumine on ebatõenäoline. Teadmise all ei peeta silmas vaid isoleeritud faktiteadmisi keskkonnanähtuste/probleemide kohta, vaid süsteemsemat, ehkki mitte tingimata täiuslikku, arusaama nt ökosüsteemidest, aineriingest jm nähtustest ning sellest, kuidas need on seotud inimtegevusega. Lisaks on siinkohal olulised ka indiviidi nn epistemoloogilised arusaamad: a) kas inimene tunneb teaduslikku meetodit ning selle pinnalt peab põhjendatuks tugineda pigem teaduslikule teadmisele ning b) samal ajal mõistab teadusliku teadmise pidevalt täienevat olemust. Kognitiivse komponendi puhul uurisime teadmiste süsteemsust, mida mõõdeti a) valikvastustega küsimustega (lisa A küsimused 18KT, 20KT, 25KT, 30KT, 31KT, 32KT) ja

b) vabavastuseliste küsimustega, et selgitada, kas argikontekstis aktiveerub vastajal asjakohane keskkonnohoiuga seotud teadmine (lisa A küsimused 1KT ja 2KT). Vabad vastused kodeeritakse binaarsena tabelites 1 ja 2 esitatud loogikast lähtudes.

Vabade vastuste kodeerimisel rakendati printsiipi: kui vastus ei kvalifitseeru selgelt „0“, siis kodeeritakse see „1“. 2)

Tabel 1.

Vabade vastuste kodeerimine küsimuses 1KT.

1KT. Kaks naabrit tegutsevad oma koduaias erinevalt: üks naaber niidab kogu muru igal nädalavahetusel, teine igal nädalavahetusel ainult väikese osa murust ja kogu muru paar korda aastas. Mis on võimalikud põhjused, miks teine naaber niidab suuremat osa murust harvemini? Kirjutage kõik võimalikud põhjused, mis Teile meenuvad.

Küsimuse eesmärk on mõõta, kas elurikkus kui kontseptsioon aktiveerub ilma suunamata inimese mälus, kui selline tavaelu situatsioon talle esitada.

VASTUS KODEERITAKSE „1”

- a) kui vastus peegeldab ükskõik millises sõnastuses naabri tegevuse põhjendusena elurikkuse olemasolu märkamist/hoidmist, sh üldsõnaliselt elurikkus, loodushoid, elupaikade hoidmine vms;
- b) kui on mainitud spetsiifilisemalt erinevaid liigirühmi (taimed, linnud, putukad, väikeimetajad jne, sh ükskõik millises sõnastuses);
- c) vastused, mis toovad välja vähem niidetud muru niiskust säilitava efekti (sh sõnastuses „muru ei kuiva ära”), sest see on otseselt ökosüsteemi ja liikide heaolu toetav;
- d) samuti vastused, mis väljendavad keskkonnahoidliku käitumise märkamist, vaatamata vastaja ironiale – nt „ta on mürkroheline”, „arvab, et hoiab elurikkust” vms.

VASTUS KODEERITAKSE „0”

- a) kui vastus ei peegelda mitte ühegi märksõnaga elurikkusega arvestamist, vaid toob välja teisi põhjuseid, nt laiskus, vanadus, pole aega, terviseprobleemid, hoiab bensiini kokku, talle meeldib nii, igaüks teeb mis tahab vms vastused;
- b) vastus „ei tea” või „raske öelda”.

Tabel 2.

Vabade vastuste kodeerimine küsimuses 2KT.

2KT. Kaks kolleegi lõunastavad igal tööpäeval koos. Üks neist võtab lihatoitu iga päev ja teine ainult kord nädalas. Mis on Teie arvates võimalikud põhjused ainult kord nädalas liha söömiseks? Kirjutage kõik võimalikud põhjused, mis Teile meenuvad.

Küsimuse eesmärk on mõõta, kas liha söömise keskkonnamõju kui kontseptsioon aktiveerub ilma suunamata inimese mälus, kui selline tavaelu situatsioon talle esitada.

VASTUS KODEERITAKSE „1”

- a) kui vastus peegeldab mistahes sõnastuses kliima- või keskkonnamõjuga arvestamist, nt süsinikuheidet, maakasutust, loomadele söödetaava ressursi rohkust jm;
- b) loomade õigustega arvestamist (mis on osa looduse iseväärtuse tunnustamisest), nt „vegan”, sest tõenäoliselt on veganluse peamisi põhjuseid loomade kannatuste vältimine;
- c) „maailmavaade” vms, mis väljendab, et liha söömisel on seos mingi väärtussüsteemiga;
- d) „taimetoitlane” vms, kui vastus ei viita, et ajendiks on rahaline kokkuvõtte või terviseaspekt.

VASTUS KODEERITAKSE „0”

- a) kui vastus ei peegelda milleski keskkonnamõju või loomade õigustega arvestamist, vaid tuuakse välja näiteks rahalist kokkuvõtet, kehakaalu, maitse-eelistusi, sööb liha kodus vms; b) vastused, mis viitavad käitumise religioossele taustale (nt religioon ei luba), sest see ei täpsusta maailmavaadet keskkonnahoiu vaatepunktist;
- c) „ei tea”, „raske öelda” vastused.

2. AFEKTIIVNE KOMPONENT

Süsteemne teadmine keskkonna ning keskkonnaprobleemide olemusest näitas seost afektiivsete reaktsioonidega keskkonna suhtes. Näiteks emotsioonid, nagu mure, ärevus, hirm, viha, ning positiivsed afektid, nagu rõõm või uhkus või tugev toetus mõne lahenduse suhtes. Seejuures saavad keskkonnaga seotud emotsioonid tuleneda nii üldisemast teadmisest keskkonnaprobleemide kohta kui ka vahetust kogemusest. Küsimustikus hinnati keskkonnaga seotud afektiivsust mure kaudu teatud keskkonnaprobleemide pärast (lisa A küsimused 7AK, 8, 24AK) ja positiivse (looduse ilu) märkamise (lisa A küsimus 23AK) ning toetuse põhjal struktuursetele ühiskondlikele ja majanduslikele muutustele (lisa A küsimused 22AK 1...3).

3. MOTIVATSIOON

Keskkonnale suunatud motivatsioon on protsess, mis algatab ja hoiab alal eesmärgipäraseid käitumisviise. Küsimused mõõdavad keskkonnasäästliku tegevusega seotud motivatsioonitüüpe: a) autonoomne motivatsioon, s.t keskkonnahoidlike tegevuste vabatahtlik väärtustamine, oluliseks pidamine, oma identiteediga seostamine versus b) kontrollitud motivatsioon/ amotivatsioon, kus keskkonnahoidlike tegevusi tehakse teiste surve või nende tegevuste mõttetuna tajumine (lisa A küsimused 12KM ja 16MK); inimese soovi käituda keskkonnasäästlikumalt (lisa A küsimus 15MK); ning inimese tajutud vastutust keskkonnaprobleemide eest (lisa A küsimus 17MK).

4. ENESEREGULATSIOON

Motivatsioon on omakorda seotud võimega oma tegevust reguleerida. Eneseregulatsioon sõltub lisaks ka suutlikkusest asjakohast teadmist mälust õigel hetkel aktiveerida ning

pidurdusprotsessidest ehk siis suutlikkusest ebasobivat käitumist tagasi hoida ning valida sobivam (siinkohal: keskkonnahoidlikum) käitumine. Lisaks on eneseregulatsiooni juures oluline ka kognitiivne paindlikkus, s.t oskus luua situatsiooni sobilik alternatiivne tegevusprogramm, mida käesolev küsimustik ei kata. Küsimustik mõõdab nende keskkonda hoidvate käitumise puhul, mille kohta inimene ütleb, et ta neid ei tee, mitte-tegemise võimalikke eneseregulatsiooniga seotud aspekte: a) inimene ei tea, et selline käitumine on keskkonnasäästlik (representatsioon, teadmine); b) kas see tuleb tal õigel hetkel meelde (töömälu); c) kas selline käitumine on talle sel hetkel olulisem kui muud tegevused (motivatsioon) ning d) kas ta suudab seda täide viia, s.t olla sellises käitumises järjekindel (käitumuslik pidurdus) (lisa A küsimus 13ER).

5. KÄITUMUSLIK KOMPONENT

Keskkonnateadlikuks käitumiseks peetakse käitumist, mis panustab keskkonnahoidu (nt liigirikkuse hoidmine), ning sellise käitumise vältimist, mis keskkonda kahjustab, nt lennureiside vältimine (Lange & Dewitte, 2019). Keskkonnasäästlik käitumine on jagatud kolme tüüpi käitumiseks: 1) keskkonnaaktivism; 2) väikese personaalse kuluga keskkonnasäästlik käitumine, nt prügi sortimine; 3) suure personaalse kuluga keskkonnasäästlik käitumine, nt tarbimismustrite oluline muutmine (Sanchez ja Lafonte, 2010). Uuringu küsimustik sisaldab keskkonnahoidliku käitumise viise kõigi kolme käitumistüübi kohta (lisa A küsimused 9KK, 10KK, 11KK).

INDEKSI ALUSTUNNUSTE MÄÄRAMISE PROTSEDUUR

Keskkonnateadlikkuse optimaalne marker või tase võiks olla inimese enda juhitud ning tänast keskkonnaalast teaduslikku teadmist võimalikult palju arvestav keskkonnahoidlik käitumine. Oodatav ideaal oleks see, kui inimene märgiks ankeedis võimalikult paljusid keskkonnateadliku käitumise viise – nii väikese kui ka suure personaalse kuluga käitumisest kui ka keskkonnaaktivismist (statistilises vaates võiksid need ideaaljuhul laaduda ühte faktorisse). Sellise käitumise eelduseks on oletatavalt (vähemalt) kõik seni kirjeldatud komponendid – nii teadmised, emotsioonid, motivatsioon kui ka suutlikkus end reguleerida. Kõik need aspektid on mõistagi tugevalt seotud erinevate teguritega – nii see, mida teame, see, kuivõrd loodusega kokku puutume, kui ka see, mil määral oskame mõtestada keskkonnahoidu oma eesmäärke toetavana jms (vt joonis 1).

Enamikku psühholoogilisi tegureid uurisime temaatiliselt seotud küsimuste kogumiga, sest üksikküsimus võib anda juhusliku tulemuse; sarnaste teoreetiliselt seotud küsimuste blokk aga võib võimaldada hinnata üldisemat kalduvust teatud moel mõelda, suhtuda või käituda. Et mõista, kas küsitud aspektid alluvad mingile seesmisele mustriale, s.t kas need grupeeruvad mingisuguse alloleva faktori järgi, kasutasime (eksploratiivset) faktoranalüüsi, mitte ei koondanud küsimusi vaid teoreetilisel alusel koondskoorideks. Samuti on esitatud ühte faktorisse laaduvate küsimuste reliaablusnäitajad (*Cronbachi alpha*). Eelnevalt vaatasime iga hindamisskaala puhul ka vastuste asümmeetriat – ehk siis seda, kui palju erineb iga väite puhul vastuste jaotus normaaljaotusest; seda seepärast, et normaaljaotusest väga erinevad jaotused võivad faktoranalüüsis anda ekslikke tulemusi.

KESKKONNATEADLIKUD ENESEHINNANGULISED KÄITUMISVIISID

Kui käitumisviiside küsimustes esines küsimusi, mille vastuste asümmeetria oli suurem või väiksem kui 1, jäeti need faktoranalüüsist välja, sh:

- nn positiivses suunas (pea kõik väidavad, et teevad) olid asümmeetrilised järgmised käitumisviisid: *sordite olmejäätmekogude eraldi nt pakendi- ja biojäätmekogude ning paberi); väldite ühekordsete nõude ja joogikõrte kasutamist; viite ohtlikud jätmed (nt ravimid, elektroonika, patareid ja akud, eterniit, ehitusjätmed, säästu- ja halogeenpirnid, värvijäägid, majapidamismürgid) selleks ettenähtud kogumiskohta; proovite elektrit ja kütet tarbida säästlikult; kasutate poest kauba koju toomiseks kodust kaasa võetud kotti (ei osta selleks uut paber- või kilekotti; ostate võimalikult pika kasutuseaga tooteid;*
- nn negatiivses suunas (väga vähesed väidavad, et teevad) oli asümmeetriline käitumine *annetate raha keskkonnakaitse organisatsioonidele.*

Eksploratiivse faktoranalüüsi (peakomponentide analüüs, varimax rotatsioon) tulemusena joonistus kaks käitumiskomponenti (lisa B): teadlik tarbimine ja keskkonnaga seotud ühiskondlik aktiivsus (8 väidet, Cronbachi alfa 0,83) ning tarbimise piiramine (6 väidet, Cronbachi alfa 0,67).

Indeksisse kaasati ekspertidega arutelu järel nimetatud faktoritest tegevused, mis on oletatavalt suurima positiivse keskkonnamõjuga:

1. faktorist „Keskkonnateadlik tarbimine ja aktivism“ kaasati tunnused (11KK_15, 21 ja 10KK_8,11 ja 12KM_8,11,15,21):

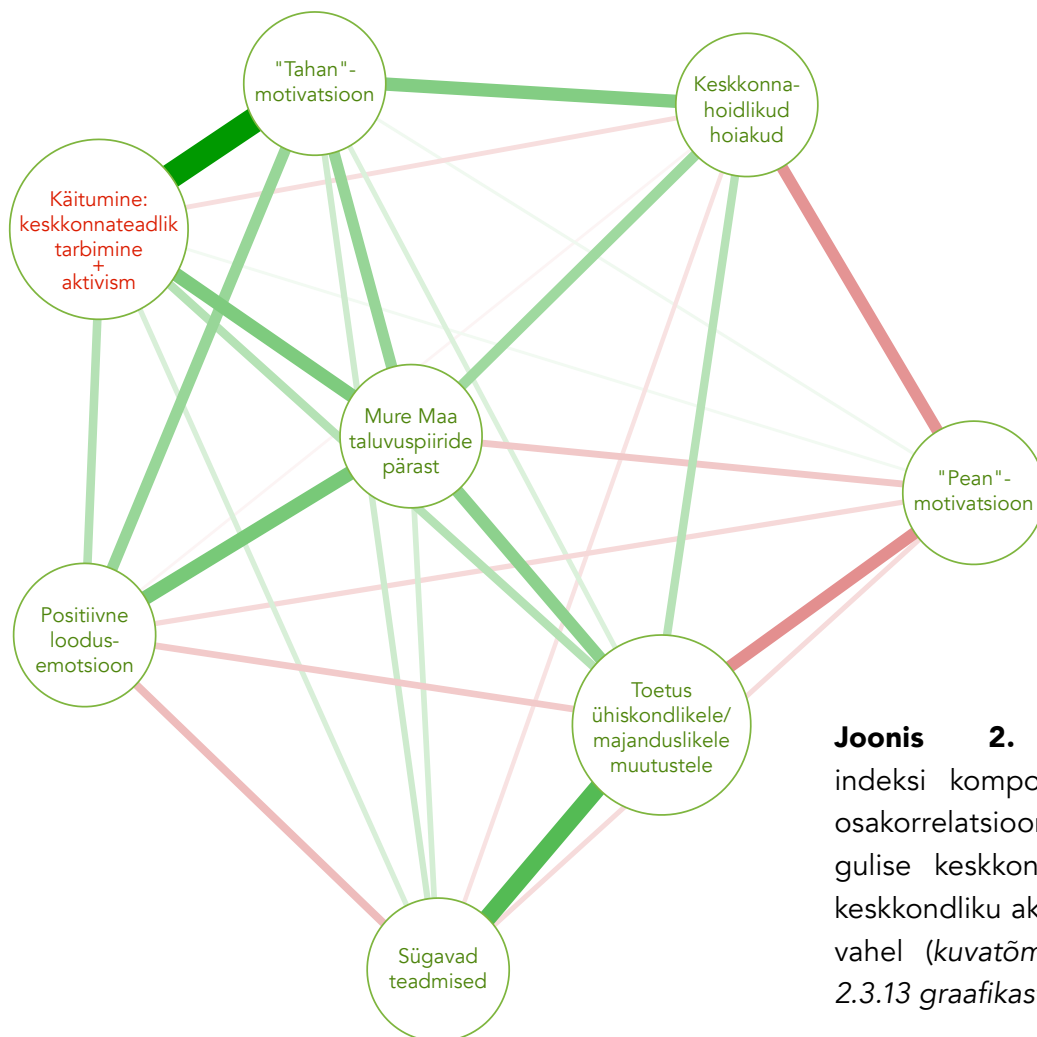
- Ostate öko-, mahe- või ausa kaubanduse märgisega toidukaupu

- Väldite keskkonda liigselt kahjustavate ettevõtete tooteid/teenuseid
 - Valijana lähtute poliitiku/erakonna keskkonnaeesmärkidest
 - Olete vähendanud liha söömist (Kui Te ei söö üldse liha, siis märkige valik „Sageli“)
2. faktorist „Tarbimise piiramine“ kaasati tunnused (10KK_3V, 11KK_19 ja 12KM_3V, 12KM_19):
- Eelistate autoga sõitmisele liigelda jalgsi/jalgrattaga/ühistranspordiga
 - Olete teadlikult vähendanud oma tarbitavate kaupade ja teenuste hulka.

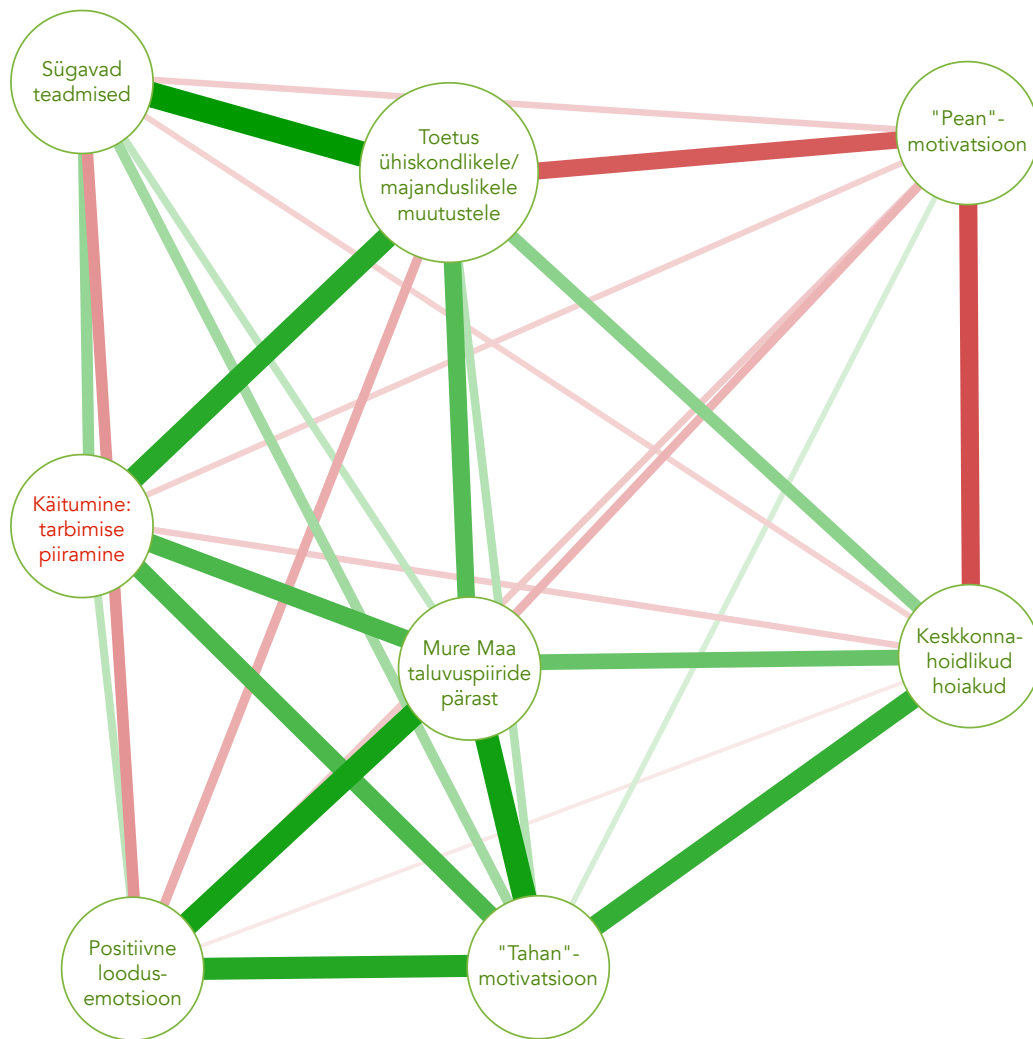
Järgmisena uurisime, kuidas on vaadeldud muutujad omavahel seotud, et paremini mõista, millised psühholoogilised tegurid sellise käitumisega seostuda võiksid. Vabatahtlik käitumise

muutus ei pruugi tekkida lihtsalt mingit käitumist soovitades või soodustades. Selleks on vajalik inimese enda otsus seda teha, eriti kui tegu on pingutust nõudvama tegevusega. Just seepärast võiks olla oluline otsustusprotsesside taga olevate aspektide, nagu teadmised, motivatsioon jms, mõjutamine.

Joonistelt 2 ja 3 näeme, millised psühholoogilised tegurid kumbagi käitumise blokki (faktorit) ennustavad. Joonised illustreerivad osakorrelatsioone keskkonnateadlikkuse mudeli psühholoogiliste tegurite ning käitumist kirjeldavate tunnuste vahel ning pakuvad ülevaatlikumat pilti seostest kui korrelatsioonitabelid (vt lisa C), kuivõrd osakorrelatsioonide puhul võetakse arvesse teisi, nn segavaid (*confounding*, s.t mõlema muutujaga seotud kolmandaid) muutujaid. Rohelised jooned on positiivsed ning punased negatiivsed korrelatsioonid.

Joonis 2. Keskkonnateadlikkuse indeksi komponentide vaheline seos: osakorrelatsioonid enesehinnangulise keskkonnateadliku tarbimise ja keskkondliku aktiivsuse ja teiste tegurite vahel (kuvatõmmis programm Jamovi 2.3.13 graafikast).

Joonis 3. Keskkonnateadlikkuse indeksi komponentide vaheline seos: osakorrelatsioonid enesehinnangulise tarbimise piiramise ja teiste tegurite vahel (kuvatõmmis programmi Jamovi 2.3.13 graafikast)

Joonistel 2 ja 3 näeme suhteliselt sarnaseid seoseid **tarbimist piirava käitumise, keskkonnateadliku tarbimise ja aktivismi** ning teiste uuritud tegurite vahel: mõlemat tüüpi keskkonnateadliku käitumisega seostub nn **autonoomne motivatsioon** („tahan“-motivatsioon) ehk siis tunne, et keskkonnateadlik käitumine on mulle oluline, tähenduslik, ise-omaks võetud, sel on mõtet ning ma ei tunne sellise käitumise puhul teiste survet. Vastupidine – nn kontrollitud motivatsioon („pean“-motivatsioon), mis tähendab tunnet, et selline käitumine on peale surutud või on tegelikult kasutu – seostub tarbimise vähendamisega negatiivselt. **Tarbimise piiramisega** seostub ka muretunne **planetaarsete piiride** ületamise

pärast, **toetus ühiskondlikele ja majanduslikele muutustele** (toetus majanduskasvu ideest loobumisele ning tarbimise-tootmise-energiavajaduse vähendamisele), sügavamad **teadmised igapäevakäitumise keskkonnamõju kohta** ning sagedasemad **positiivsed emotsioonid loodusest**.

INDEKSI ARVUTUSLOOGIKA

Indeksi näitajate koosseisu valiti seoseanalüüsi põhjal leitud olulised keskkonnahoidlike tegevuste ja neid ennustavate kognitiivsete, afektiivsete ja motivatsiooni komponentide näitajad. Indeksi arvutusse kaasatud küsimustest annab ülevaate tabel 3. Kui sisend arvutatakse andmetest vastajate osakaaluna, on selle maksimaalne väärtus 100%. Teisel juhul on sisendiks vastuste skaala keskmine, mis on a) leitud loendis teadlikkust näitavate vastusevariantide arvust (nt teadmiste komponendi küsimused) või b) küsimuste koondskaala maksimaalsest väärtusest (nt kui hinnati kolme struktuurset muutust ühiskonnas 6-pallisel skaalal, on koondskaala maksimaalne väärtus: $3 \times 6 = 18$).

Keskkonnateadlikkuse mudeli komponentide ja nende näitajate osakaal koondindeksi kujunemisel määrati eksperthinnanguna. Suurem osakaal määrati kognitiivsele (ehk teadmiste) komponendile ja käitumiskomponendile (kui lõppeedsmärgile) ning väiksem eneseregulatsiooni komponendile.

Tabel 3. Keskkonnateadlikkuse indeksi näitajate koosseis, maksimumväärtus ja osakaal.

Keskkonnateadlikkus	Tunnus küsimustikus	Sisendi max väärtus	Osakaal
Kontseptuaalne teadmine (kognitiivne komponent)			25%
1. Tunneb argielus ära keskkonnahoidlikud tegevused	1T (avatud) ja 2T (avatud)	100%	8%
2. Tunneb bioloogilise mitmekesisuse vähenemise põhjuseid ja tagajärgi	25KT ja 31KT	24	6%
3. Tunneb bioloogilise mitmekesisuse vähenemise pidurdamise võimalusi	32KT	15	6%
4. Teadvustab bioloogilise mitmekesisuse vähenemise mõju oma elule	28AK	100%	5%
Afektiivne komponent			20%
5. Toetab keskkonnahoidlikke ühiskondlikke struktuurseid muutusi	Q22AK_1...3	18	15%
6. Tunneb iga päev looduse suhtes positiivset emotsiooni (imetlust, aukartust)	23AK	100%	5%
Motivatsiooni komponent			20%
7. Soovib elada senisest keskkonda hoidvamalt	15MK	100%	8%
8. Käitumist ajendab „tahan“-motivatsioon	Q17MK_1...4	24	8%
9. Käitumist ei ajenda „pean“-motivatsioon	Q17MK_5...9	30	4%
Eneseregulatsiooni komponent			10%
10. Teadmiste puudus ei ole takistus.	13ER, 10KK,11KK	100%	3%
11. Töömälu piiratus (et ei meenu õigel hetkel) ei ole takistus	13ER, 10KK,11KK	100%	3%
12. Motivatsiooni puudus ei ole takistus	13ER, 10KK,11KK	100%	2%
13. Käitumuslik pidurdus (ei suuda olla järjekindel) ei ole takistus	13ER, 10KK,11KK	100%	2%
Keskkonnahoiust ajendatud käitumine			25%
14. Keskkonnateadlik tarbimine ja keskkonnaaktivism	11KK_15, 21 ja 10KK_8,11 ja 12KM_8,11,15,21	4	15%
15. Kaupade, teenuste ja saastavate transpordiliikide kasutamise piiramine	11KK_19 ja 10KK_3V ja 12KM_3V,19	2	10%
Keskkonnateadlikkuse indeks			100%

Indeksi näitajate sisendväärtuse arvutamise loogika uuringu andmetest on kirjeldatud tabelis 4.

Tabel 4. Keskkonnateadlikkuse indeksi sisendväärtuse arvutamine küsitlustulemustest.

Keskkonnateadlikkus	Tunnus(ed)	Sisendväärtuse arvutamine
Kontseptuaalne teadmine (kognitiivne komponent)		
1. Tunneb argielus ära keskkonnahoidlikud tegevused	1T (avatud) 2T (avatud)	Mõlemad küsimused kodeeritud dihotoomselt (1 – argikäitumise juures vahetult mittenähtava keskkonnahoiu aspekti märkamine; 0 – mittemärkamine) ning mõlema küsimuse vastused summeeritud (max skoor 2). Skoori 2 saanud (keskkonnahoidu märganud) vastajate osakaal valimis koef 1,0 ja skoori 1 saanute osakaal, koef 0,5. Andmefailis tunnus TEADM_SUM.
2. Tunneb bioloogilise mitmekesisuse vähenemise põhjuseid ja tagajärgi	25KT ja 31KT	25KT ja 31: iga valitud teadlikkust kirjeldav vastusevariant ja mitte valitud mittekirjeldav vastusevariant annab 1 punkti; muud valikud annavad 0 punkti. Küsimuses 25KT on teadlikkust mittenäitavad vastusevariandid 1,3,6,8,13 ja 31KT vastavalt 1, 2,4, 5, 8, 10. Kahe küsimuse skoorid summeeritakse uueks tunnuseks ja arvutatakse keskmine. Andmefailis tunnus TEADM_BIOL_MITM_HOIDM_koond32.
3. Tunneb bioloogilise mitmekesisuse vähenemise pidurdamise võimalusi	32KT	Küsimuse 32KT kõik vastusevariandid olid keskkonnateadlikkuse mõistes korrektsed, s.t iga valitu annab 1 punkti; 0 punkti annab „muu“, „ei oska öelda“ või „mitte ükski eespool nimetatutest“. Arvutatakse keskmine
4. Teadvustab bioloogilise mitmekesisuse vähenemise mõju oma elule	28AK	Tunnustes 28AK_6...4 (väga+palju+pigem) vastanute osakaal valimis.
Afektiivne komponent		
5. Toetab keskkonnahoidlikke ühiskondlikke struktuurseid muutusi	Q22AK_1...3	Q22AK_1...3 üksikväite skaalas „ei oska öelda“ = 0. Üksikväidete skaalaväärtused summeeritakse (koondskaala 0...18). Koondskoori keskmise arvutamisse koondskaala 0 väärtust (st kõigis väidetes „ei oska öelda“ vastanud) ei kaasata (kuid ühes või kahes väites „ei oska öelda“ valinud kaasatakse). Andmefailis tunnus: Q22skoor
6. Tunneb iga päev looduse suhtes positiivset emotsiooni (imetlust, aukartust)	23AK	q23 = 1 valinute % valimis.

Motivatsiooni komponent

7. Soovib elada senisest keskkonda hoidvamalt	15MK	Tunnustes 15MK_5+6 (tahan+väga tahan) valinute % valimist.
8. Käitumist ajendab „tahan“-motivatsioon	Q17MK_1...4	Q17MK_1...4 üksiktunnuste skaalaväärtused summeeritakse (koondskaala 4...24) ja leitakse keskmine. Andmefailis tunnus: Q17MK1_4skoor
9. Käitumist ei ajenda „pean“-motivatsioon	Q17MK_5...9	Q17MK_5...9 üksiktunnuste skaalaväärtused pööratakse ja summeeritakse. Arvutatakse (koondskaala 5...30) keskmine. Andmefailis tunnus: Q17MK5_9skoor

Eneseregulatsiooni komponent

10. Teadmiste puudus ei ole takistus.	13ER, 10KK,11KK	Uus tunnus= vastajad, kes ei valinud varianti 1 küsimustes 13ER_1...21, ja vastajad, kes teevad seda tegevust sageli küsimustes 10KK_1..11 ja 11KK_12...21. Andmefailis tunnus „indeks_Askoor“.
11. Töömälu piiratus (et ei meenu õigel hetkel) ei ole takistus	13ER, 10KK,11KK	Uus tunnus = vastajad, kes ei valinud varianti 3 küsimustes 13ER_1...21, ja vastajad, kes teevad seda tegevust sageli küsimustes 10KK_1..11 ja 11KK_12...21. Andmefailis tunnus „indeks_Bskoor“.
12. Motivatsiooni puudus ei ole takistus	13ER, 10KK,11KK	Uus tunnus vastajad, kes ei valinud varianti 2 küsimustes 13ER_1...21, ja vastajad, kes teevad seda tegevust sageli küsimustes 10KK_1..11 ja 11KK_12...21. Andmefailis tunnus „indeks_Cskoor“.
13. Käitumuslik pidurdus (ei suuda olla järjekindel) ei ole takistus	13ER, 10KK,11KK	Uus tunnus = vastajad, kes ei valinud varianti 4 küsimustes 13ER_1...21, ja vastajad, kes teevad seda tegevust sageli küsimustes 10KK_1..11 ja 11KK_12...21. Andmefailis tunnus „indeks_Dskoor“.

Keskkonnanahoiust (KKH) ajendatud käitumine

14. Keskkonnateadlik tarbimine ja keskkonnaaktivism	11KK_15, 21 ja 10KK_8,11 ja 12KM_8,11,15,21	Uus tunnus = iga nimetatud tunnuse/tegevuse kohta, kui teeb seda "sageli" ja kindlasti keskkonnanahoiu pärast, siis koef 1; kui pigem KKH pärast, siis 0,5; kui pigem või kindlasti muu põhjus või „ei oska öelda" või kui ei tee tegevust, siis koef 0. Andmefailis tunnus indeks_Eskoor“.
15. Kaupade, teenuste ja saastavate transpordiliikide kasutamise piiramine	11KK_19 ja 10KK_3V ja 12KM_3V,19	Uus tunnus, kus iga nimetatud tunnuse/tegevuse kohta, ui teeb seda (sageli+harva) ja kindlasti keskkonnanahoiu pärast, siis koef 1; kui pigem KKH pärast, siis 0,5; kui pigem või kindlasti muu põhjus või „ei oska öelda", siis koef 0,25; kui ei tee tegevust, siis koef 0. Andmefailis tunnus „indeks_Fskoor“.

ELANIKKONNA KESKKONNATEADLIKKUSE INDEKS 2022

Indeksi puhul on tegemist integreeritud näitajaga, mille volatiilsus ega ka tundlikkus ei ole suur. Indeksi arvutusloogika on kirjeldatud valitud näitajates n-ö eesmärgistatud olukorda silmas pidades, nt keskkonda hoidvaid tegevusi teevad sageli ja teadlikult (kindlasti või pigem) keskkonnahoiu kaalutlusel kõik inimesed. Nii on indeks-taseme maksimaalne väärtus mõneti ideaalolukord, kus kõigi küsitletute vastused näitavad kõigis küsitud näitajates maksimaalset keskkonnahoidlikkust.

Näitajate osakaal indeksis on määratud eksperthinnanguna.

**Indeks 2022 = sisendväärtus X osakaal/
sisendi maksimaalne väärtus (tabel 4)**

Järgnev tabel 5 annab ülevaate Eesti elanike keskkonnateadlikkuse 2022. aasta tasemest võrreldes indeksnäitaja maksimaalse väärtusega.

Tabel 5. Keskkonnateadlikkuse 2022. aasta indeksi sisendväärtused ja tase

Keskkonnateadlikkus	Sisend- väärtus uuringust	Osakaal	Indeksi max väärtus	Indeks 2022
Kontseptuaalne teadmine (kognitiivne komponent)		25%	25	10,1
1. Tunneb argielus ära keskkonnahoidlikud tegevused	35%	8%	8	2,8
2. Tunneb bioloogilise mitmekesisuse vähenemise põhjuseid ja tagajärgi	13,2	6%	6	3,3
3. Tunneb bioloogilise mitmekesisuse vähenemise pidurdamise võimalusi	6,7	6%	6	2,7
4. Teadvustab bioloogilise mitmekesisuse vähenemise mõju oma elule	28AK	5%	5	1,3
Afektiiivne komponent		20%	20	10,7
5. Toetab keskkonnahoidlikke ühiskondlikke struktuurseid muutusi	10,4	15%	15	8,7
6. Tunneb iga päev looduse suhtes positiivset emotsiooni (imetlust, aukartust)	40%	5%	5	2,0
Motivatsiooni komponent		20%	20	12,4
7. Soovib elada senisest keskkonda hoidvamalt	27%	8%	8	2,2
8. Käitumist ajendab „tahan“-motivatsioon.	17,4	8%	8	5,8
9. Käitumist ei ajenda „pean“-motivatsioon.	20,7	4%	4	2,8

Eneseregulatsiooni komponent		10%	10	9,6
10. Teadmiste puudus ei ole takistus	62%	3%	3	1,9
11. Motivatsiooni puudus ei ole takistus	57%	3%	3	1,7
12. Töömälu piiratus (ei meenu õigel hetkel) ei ole takistus	62%	2%	2	1,2
13. Käitumuslik pidurdus (ei suuda olla järjekindel) ei ole takistus	61%	2%	2	1,2
Keskkonnanhoiust ajendatud käitumine		25%	25	7,1
14. Keskkonnateadlik tarbimine ja -aktivism	0,5	15%	15	1,9
15. Kaupade, teenuste ja saastavate transpordiliikide kasutamise piiramine	0,4	10%	10	2,1
Keskkonnateadlikkuse indeks		100%	100	41,6

Tuleb arvestada, et saavutatud indeksi tasemelt on võimalik ka tagasilangus, kui teadmisi ja soovitud käitumise kujunemist sekkumistega ei toetata ja/või toimuvad majanduslikud-ühiskondlikud protsessid, mis inimeste jaoks on (ajutiselt) akuutsemad, keskkonnanhoiust rohkem tähelepanu vajavamad.

Keskkonnateadlikkuse indeksi näitaja kasvab Keskkonnaministeeriumi teavitus- ja mõjutustegevuse toel eeldatavalt pigem mõõdukas tempos (keskmiselt 1-2 punkti aastakasvu). Tulemusliku teavituskampaania ja sekkumiste toel võib see ka kiirem olla, kui vastassuunalised trendid ühiskonnas ja majanduses puuduvad. Koondnäitaja dünaamikast ehk olulisem on, milline on üksikute näitajate aegrea dünaamika, ning vaadelda tulemuste mõtestamisel eraldi keskkonnateadlikkust soodustavate meetmete suhtes tundlikke ja vähemtundlikke näitajaid.

KÜSIMUSTIKU EDASINE TÄIENDAMINE

Kordusuuringutes tuleks hoida indeksi sisendväärtuse arvutamise aluseks olevad küsimused ja skaalad (vt lisa A) samad. Küll võib vahetada välja küsimustiku teisi küsimusi, et lisada uusi küsimusi tekkinud hüpoteeside testimise ja/või käitumist ennustava mudeli tugevamise eesmärgil. Järgnevalt mõned mõtted küsimustiku ja/või analüütiliste ülesannete teemal, mida järgnevates uuringutes võiks rakendada.

Küsimuse 20KT väiteid on tulevikus soovitatav täiendada eesmärgil, et need mõõdaks paremini epistemoloogilisi uskumusi, mis toetavad keskkonnateadlikkust. Indeksi koosseisu need tunnused ei kuulu, kuid uskumuste muutumise seire annab tulemuste mõtestamisel lisaväärtust.

Küsimus 32KT „Millised järgmistest tegevustest aitavad Teie arvates otseselt või kaudselt bioloogilist mitmekesisust hoida?“ on indeksi alusküsimus, mille valikvastuste loend on pikk (15 valikut) ning koosneb ainult õigetest vastustest. Järgmises uuringus on soovitatav lisada küsimuse loendisse ka bioloogilist mitmekesisust mitte-toetavaid tegevusi. Selleks, et vastaja vaates loend ei pikeneks, valitakse vastajale kuvamiseks nii toetavate kui ka mittetoetavate tegevuste seast juhuslikustatult 50%. Indeksi sisendväärtus arvutatakse sel juhul sarnaselt indeksi näitajaga 2 „Tunneb bioloogilise mitmekesisuse vähenemise põhjuseid ja tagajärgi“ nii, et iga valitud teadlikkust näitav vastusevariant ja mitte valitud teadlikkust mitteräitav vastusevariant annab 1 punkti; muuljuhul 0 punkti.

Afektiivse komponendi küsimus 7AK (mure kodukoha keskkonnaseisundi pärast) ennustas hästi käitumist, kuid seda ei lisatud indeksi koosseisu, sest mure ja ärevuse kasv ei saa olla tegevuste eesmärk. Sellegipoolest on seda näitajat soovitatav jälgida, kuna see võib kaudselt kirjeldada kliimaärevuse teket teatud sihtrühmades. Näitajat soovitame analüüsida koos teadlikkuse näitajatega, et eristada teadlikku ja mitteteadlikku, pelgalt afektiivset muretsejat.

Küsimused 3V (keskkonnaseisundi teabe olulisus) ja 4V (keskkonnateabe kättesaadavus) teadlikkuse analüüse ei toetanud, mistõttu on soovitatav need viia Keskkonnaministeriumi asutuste ja teenuste tuntuse ning rahulolu uuringu koosseisu.

Keskkonnasäästliku käitumise kontseptsiooni ja mudeli edasisel täiendamisel, tulemuste tõlgendamisel ja rakendamisel tuleks arvestada 1) vajadust olla paindlik, kuna see, mis on keskkonda säästev, muutub teadmiste arenedes ajas kiiresti (nt biolisandiga kütused, roheline energia olemus, biolagunevad ühekordsed pakendid) – ehk siis teavituses uue (teadusliku) informatsiooni lisandumisel varasema arusaama pidurdamine ning ümberlülitumine uuele praktikale; 2) keskkonnasäästlik käitumine võiks olla juhitud ettevaatusprintsipist, s.t olla suunatud eelkõige keskkonnaprobleemide ennetamisele; 3) keskkonnateadlik käitumine suhestub teiste sotsiaalsete teguritega, sh lähedaste, sotsiaalse grupi ning kultuurinormidega. Keskkonnateadlik käitumine võib täna (veel) vastuollu minna sotsiaalselt normatiivse tegutsemisega ning keskkonnateadlikku tegutsejat võidakse kogukonna kaasamisel tajuda teiste poolt süüdistava, survestava või moraalse üleoleku näitajana.

JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Keskkonnateadlikkus on alati seotud erinevate tegurite kombinatsiooniga, mitte ühe aspektiga. Tallinna Ülikooli uurimisgrupp SEEMIK analüüsis 2022. aastal Turu-uuringute ASi korraldatud Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuringu (veebiküsitlus, valim 1003 Eesti elanikku vanuses 15–74) andmeid täiendavalt. Analüüsi olulisemad järeldused on esitatud allpool.

JÄRELDUS 1

Keskkonnateadlikuma tarbimise ning keskkonnahoidliku sotsiaalse aktiivsusega seostuvad kõige enam autonoomne motivatsioon („tahan“-motivatsioon), muretunne Maa taluvuspiiride ületamise pärast, toetus ühiskondlik-majanduslikele muutustele, sagedasemad positiivsed emotsioonid loodusest ning sügavamad teadmised igapäevakäitumise keskkonnamõju kohta. Kuigi teadmised ei eristu käitumise olulisima ennustajana, on teadmiste mõjutamine tõenäoliselt lihtsam kui ülejäänud tegurite otsene muutmine. Teadmised on eeldatavalt üks nii motivatsiooni kui ka keskkonna pärast muresemist mõjutav tegur.

SOOVITUS

Kuna ainult teavitamine ei pruugi olla vajaliku mõistelise muutuse tekkimisel kõige tõhusam, vaja on teadmist konstrueerima suunavat lähenemist. Selleks tuleks luua ja tuua praktikasse veelgi enam teaduspõhiseid ja tänapäevaseid keskkonnaharidusprogramme ning -materjale kõiki õppeasutusi ja õpitaseid silmas pidades; uurida keskkonnaharidusprogrammide pikaajalist mõju; avada bioloogilise mitmekesisuse vähenemise tähendust igapäevaelule eluliste näidetega ühiskonnas laiemalt (kaasates ka haridussüsteemiväliseid sihtrühmi).

JÄRELDUS 2

Inimeste võime märgata märkamatu – igaühe võimalused kaitsta loodust koduaias tegutsedes – on kahe aasta lõikes oluliselt suurenenud. Tõenäoliselt on seda toetanud ökoloogide, bioloogide ja looduskaitseteadlaste tööde ja seisukohtade kajastamine meedias. Lihatarbimise vähendamist keskkonnanahoiuga osatakse märksa vähem seostada.

SOOVITUS

Jätkata igaühe looduskaitsevõimaluste ja heade kogemuste/oskuste võimestamist teadlaste ja meedia toel. Tuleks leida ka teistes keskkonnateemades, näiteks lihasöömise vähendamine, sama autentseid, siiraid ja rangelt teaduspõhiseid eestkõnelejaid, kes ei mõju samas survestavalt (s.t autonoomset motivatsiooni vähendavalt).

JÄRELDUS 3

Üle poole vastajatest toetas 2022. aastal pideva majanduskasvu ootusest loobumist ning kahevahel olijate arv on suur – 17,5% valis variandi „ei oska öelda“, mis viitab, et nende hulgas võib eri põhjustel olla mitte selget toetust jätkuva majanduskasvu ideele (aga ka mitte vastupidisele). Kõik kolm ühiskondlik-majandusliku muutuse küsimust laadusid samasse faktorisse, s.t tegu pole juhusliku vastusega ühele küsimusele, vaid läbivalt kaldumisega säästvama (lihtsama, vähenõudlikuma) eluviisi või majandusmudeli eelistamise suunas.

SOOVITUS

Leida ja algatada ühiskonnas avatud arutelu eri majandusmudelite teemal, sh selliste, mis võimaldavad naasta Maa taluvuspiiridesse. Kaasata arutellu sotsiaal- ja majandusteadlased, sh teiste riikide vastava valdkonna teadlased, kes aitaksid mõtestada, millised on ühiskondlikku heaolu ja turvalisust tagavate süsteemide säilimise võimalused eri majandusmudelite

puhul. Ülemäärase (raiskava) tarbimise piiramise sõnumit on asjakohane siduda ressursse säästva tarbimise ja jätkusuutlikkuse teemadega. Näidata tuleks ka toomismahtude piiramise ja kvaliteetsema (vastupidavama) kauba pakkumise eelist ettevõtja perspektiivist.

JÄRELDUS 4

Üle kolmveerandi vastanutest arvas, et majanduslike otsuste tegemisel tuleks hetkel arvestada kindlasti või pigem teiste liikide heaoluga (sh ka nendega, keda me ehk veel ei tunnegi) kui majandusliku kasuga.

SOOVITUS

Võimaluse korral kasutada seda fakti keskkonnanohiuteemaliste meediaarutelude lähtepunktina, mis tooks selle valiku avalikkuse tähelepanu alla ning võimaldaks väärarusaamadega tegeleda argumenteeritud arutelus. Avada arutelu, kas ja millist kaalu võiks nimetatud tulemus (et inimestele on loodus iseväärtuslik) omada majanduslike ja planeeringuotsuste (taristuobjektid, linnalähedased puhkemetsad, riigimets jm) tegemisel.

JÄRELDUS 5

Inimesed, kes toetavad ühiskondlik-majanduslikke muutusi, märgivad ka rohkem keskkonnasäästliku käitumise eri viise ning ütlevad, et selline käitumine on neile oluline või osa nende minapildist. Seega ei eelda muutusi soovivad inimesed vaid teiste või süsteemi muutmist, vaid muutuvad ka ise.

SOOVITUS

Leida ja võimestada keskkonda hoidvaid muutusi pooldavaid inimesi (nende igapäeva toimumispraktikaid), kaasata neid eestkõnelejaks meedias ja/või kogukonna sotsiaalsete tavade ning normide kujundajana.

JÄRELDUS 6

On inimesi, kelle puhul ei seostu keskkonnasõbraliku käitumisega mitte teadmised keskkonnast, vaid sagedane positiivseid emotsioone tekitav kontakt loodusega – seega võib keskkonnahoidliku eluviisini viia mitu teed. Seda, et (kodulähedased) loodusväärtused võivad olla samuti keskkonnahoidliku käitumise mõjutajad, on näidanud ka teised uuringud mujal maailmas.

SOOVITUS

Elanike kodulähedaste lemmik-looduspaikade hävitamist majanduslikest huvidest lähtuvalt ei tohi tolereerida. Oluline on leida viisid ja vahendid, et hoida ja väärtustada elurikkust olemasolevates (kodulähedastes) looduspaikades ja rajada sinna uusi võimalusi looduses viibimiseks.

JÄRELDUS 7

Inimesed, kes kalduvad enam väitma, et teevad tarbimisvalikutes keskkonnasäästlikke otsuseid, kalduvad enam väitma ka keskkonnaga seotud ühiskondlikku aktiivsust (poliitilised valikud, ühistegevused, teiste tähelepanu juhtimine keskkonnanohiule). Inimesed, kes kalduvad pigem tegema ühtesid tarbimise piiramisega seotud otsuseid, kalduvad neid tegema ka teistes valdkondades. 2020. ja 2022. aasta uuringud on näidanud, et keskkonda hoidvaid tegevusi teevad rohkem naised.

SOOVITUS

Soovitus oleks aidata inimestel teadvustada, et keskkonnateadlik käitumine on komplekt nii keskkonnasäästlikust tarbimisest, tarbimise piiramisest kui ka keskkonna kaitsmisest jõukohase aktivismi kaudu (sarnaselt hügieenile

või inimõigustele, kus on kujunenud kindlad sotsiaalsed käitumisnormid, mille eiramist ei tolereerita). Aidata inimestel teadvustada, et keskkonnahoid on terviklik ja mitmekesine käitumisviiside kogum, ja toetada neid, et nad säilitaksid nii oma praeguse keskkonnahoidliku käitumise kui laiendaks pidevalt ka oma käitumisviiside nn repertuaari.

JÄRELDUS 8

Inimesed, kes ei usu, et keskkonnahoidlikust käitumisest on kasu, ning teevad neid vaid teiste pahameele vältimiseks, märgivad vastustes vähem keskkonnahoidlike tegevusi. On teada, et erinevate (teadaolevalt) keskkonnahoidlike tegevuste tegelik mõju keskkonnale ongi erinev, mis tähendab, et mõneti on inimestel seega õigus – osadel käitumisviisidel ongi küllaltki tagasihoidlik positiivne keskkonnamõju võrreldes muude käitumisviisidega. Suurema kasuteguriga tegevused (nt transpordivaliku muutmine, tarbimise vähendamine, aktivism) eeldavad inimeselt suuremat pingutust.

SOOVITUS

Toetada teadmisi sellest, millistest keskkonnahoidlikest tegevustest on oodata suuremat kasu keskkonnale ning milles see väljendub. Samuti tuleks vähendada nii psühholoogilisi kui ka keskkonnast tingitud barjääre esmajärjekorras just nimetatud tüüpi tegevuste puhul.

Piirangud. Nii nagu üks meede või meetmete tüüp (ainult „tõmba“ või ainult „tõuka“) ei taga soovitud käitumise muutust, on ka uuringu aluseks olnud enesehinnangulisel küsimustikul omad piirangud.

Soovitus, Käitumistavade lähemaks mõistmiseks ja õiget käitumispraktikat kujundavate ja toetavate lahenduste arendamisel kasutada väiksemal valimil ka teisi meetodeid, nt käitumise vahetut jälgimist ja/või päeviku pidamist. Uuringu tulemusi ja järeldusi keskkonnahoidliku

käitumise kohta tuleks mõtestada teiste andmeallikate kontekstis. Näiteks kõrvutada neid teiste uuringute või majandusnäitajatega (nt sorditud prügi hulk, taaskasutusse võetud materjali hulk, liikumiseks ühistransporti ja/või jalgratast kasutavate inimeste hulga kasv, tarbimismahdade vähenemine, muutused tarbimisstruktuuris jm).

KASUTATUD ALLIKAD

Chi, M. T. (2009). Three types of conceptual change: Belief revision, mental model transformation, and categorical shift. In *International handbook of research on conceptual change* (pp. 89-110). Routledge

Dunlap, R., Van Liere, K., Mertig, A., & Jones, R. (2000). Measuring endorsement of The New Ecological Paradigm: A revised NEP scale. *Journal Of Social Issues*, 56(3), 425–442.

Lange, F., & Dewitte, S. (2019). Measuring pro-environmental behaviour: Review and recommendations. *Journal of Environmental Psychology*, 63, 92-100.

Langenbach, B. P., Berger, S., Baumgartner, T., & Knoch, D. (2020). Cognitive resources moderate the relationship between pro-environmental attitudes and green behavior. *Environment and Behavior*, 52(9), 979-995.

Masson, T., & Otto, S. (2021). Explaining the difference between the predictive power of value orientations and self-determined motivation for proenvironmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 73, 101555.

Pelletier, L. G., Tuson, K. M., Green-Demers, I., Noels, K., & Beaton, A. M. (1998). Why are you doing things for the environment? The motivation toward the environment scale (mtes) 1. *Journal of applied social psychology*, 28(5), 437-468.

Rates, C. A., Mulvey, B. K., & Feldon, D. F. (2016). Promoting conceptual change for complex systems understanding: Outcomes of an agent-based participatory simulation. *Journal of Science Education and Technology*, 25(4), 610-627.

Sánchez, M.J., & Lafuente, R. (2010). Defining and measuring environmental consciousness. *Revista Internacional De Sociologia*, 68, 731-755.

Steffen et al. (2015). Planetary Boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science* Vol. 347 no. 6223. <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2015-01-15-planetary-boundaries---an-update.html>

Tapia-Fonllem, C., Corral-Verdugo, V., Fraijo-Sing, B., & Durón-Ramos, M. F. (2013). Assessing sustainable behaviour and its correlates: A measure of pro-ecological, frugal, altruistic and equitable actions. *Sustainability*, 5(2), 711-723.

Turu-uuringute AS (2020) Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuring. Keskkonnaministeerium (tellija). <https://envir.ee/kaasamine-keskkonnateadlikkus/keskkonnateadlikkus/uuringud>

Turu-uuringute AS (2022) Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuring. Keskkonnaministeerium (tellija). <https://envir.ee/kaasamine-keskkonnateadlikkus/keskkonnateadlikkus/uuringud>

LISAD

LISA A. KESKKONNATEADLIKKUSE PÕHIUURINGU KÜSIMUSTIK 2022

Küsümuse numbrile lisatud täht märgib küsimuse kuuluvust keskkonnakäitumise mudeli komponenti: Näiteks: 1KT = kognitiivne komponent (kontseptuaalne teadmine); 1AK = afektiivne komponent; 1MK = motivatsiooniline komponent, 1ER = eneseregulatsiooni komponent; 1KK = keskkonnasäästev käitumine, 1KM = keskkonnast motiveeritud käitumine.

Lisaks: T1 = taustaküsimus ja 1V = varasema indeksi sisendi küsimus. Ilma täheliiteta küsimused on muud kirjeldavad ja/või abiküsimused. Rohelisega on tähistatud indeksi sisendväärtuse arvutamise aluseks olevad küsimused.

OLUKORRAD ELUST

Palume Teie arvamust järgmiste olukordade kohta.

1KT. Kaks naabrit tegutsevad oma koduaias erinevalt: üks naaber niidab kogu muru igal nädalavahetusel, teine igal nädalavahetusel ainult väikese osa murust ja kogu muru paar korda aastas.

Mis on võimalikud põhjused, miks teine naaber niidab suuremat osa murust harvemini? Kirjutage kõik võimalikud põhjused, mis Teile meenuvad: _____

2KT. Kaks kolleegi lõunastavad igal tööpäeval koos. Üks neist võtab lihatoidu iga päev ja teine ainult kord nädalas.

Mis on Teile arvates võimalikud põhjused ainult kord nädalas liha söömiseks? Kirjutage kõik võimalikud põhjused, mis Teile meenuvad: _____

3V. Kuivõrd oluline on Teie jaoks teave keskkonnaseisundi kohta?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Väga oluline	Pigem oluline	Pigem ei ole oluline	Üldse ei ole oluline	Ei oska öelda
1V	Eestis	4	3	2	1	99
2	Kogu maailmas	4	3	2	1	99

4V. Kas Teile arvates on keskkonnaalane informatsioon kogu Eesti kohta hästi kättesaadav?

Jah, täiesti	4
Pigem jah	3
Pigem mitte	2
Üldse mitte	1
Ei oska öelda	99

5. Mis Teile arvates iseloomustab keskkonnateadlikku inimest? _____

6V. Kuivõrd keskkonnateadlik Teie enda hinnangul olete?

Väga keskkonnateadlik	1
Pigem keskkonnateadlik	2
Pigem mitte keskkonnateadlik	3
Üldse mitte keskkonnateadlik	4
Ei oska öelda	99

7AK. Kuivõrd olete mures oma kodukoha keskkonna seisundi pärast täna?

Üldse mitte	1
Vähe	2
Pigem vähe	3
Pigem palju	4
Palju	5
Väga palju	6
<i>Ei oska öelda</i>	99

KUI K7AK = 6 - 4, SIIS KÜSIDA K8:

8. Mis on Teid kodukoha keskkonna seisundi pärast muretsema pannud? _____

KUIDAS TE IGAPÄEVAELUS TOIMITE?

9KK. Mida Teie ise teete iga päev keskkonna hoidmiseks?

Palun kirjutage kõik tegevused, mis Teile meenuvad. _____

10KK. Kui sageli Te teete järgmist?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Sageli	Harva	Mitte kunagi	<i>Ei oska öelda</i>
1	Osaletе keskkonnahoiuga seotud ühistegevustes (nt vabatahtlik töö, talgud)	1	2	3	99
2V	Sordite olmejäätmeid (kogute eraldi nt pakendi- ja biojäätmed ning paberi)	1	2	3	99
3V	Eelistate autoga sõitmisele liigelda jalgsi/jalgrattaga/ühistranspordiga	1	2	3	99
4	Väldite ühekordsete nõude ja joogikõrte kasutamist	1	2	3	99
5V	Viite ohtlikud jäätmed (nt ravimid, elektroonika, patareid ja akud, eterniit, ehitusjäätmed, säästu- ja halogeenpirnid, värvijäägid, majapidamismürgid) selleks ettenähtud kogumiskohta	1	2	3	99
6	Proovite elektrit ja kütet tarbida säästlikult	1	2	3	99
7	Olete teadlikult vähendanud reisimist (kui Te ei reisi üldse, siis märkige valik „Sageli“)	1	2	3	99
8	Olete vähendanud liha söömist (kui Te ei söö üldse liha, siis märkige valik „Sageli“)	1	2	3	99
9	Olete juhtinud teiste tähelepanu keskkonnahoiu vajalikkusele	1	2	3	99
10	Annetate raha keskkonnakaitse organisatsioonidele (Kui on annetus pangas püsimaksena, siis valige variant „Sageli“)	1	2	3	99
11	Valijana lähtute poliitiku/erakonna keskkonnaeesmärkidest	1	2	3	99

11KK. Kui sageli Te teete järgmisi tegevusi?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Sageli	Harva	Mitte kunagi	Ei oska öelda
12	Ostate kasutatud riideid ja tarbeesemeid	1	2	3	99
13 V	Kasutate poest kauba koju toomiseks kodust kaasa võetud kotti (ei osta selleks uut paber- või kilekotti)	1	2	3	99
14	Ostate võimalikult pika kasutuseaga tooteid	1	2	3	99
15 V	Ostate öko-, mahe- või ausa kaubanduse märgisega toidukaupu	1	2	3	99
16	Ostate ökomärgisega rõivaid, puhastusvahendeid jne	1	2	3	99
17	Väldite ülepakendatud toodete ostmist	1	2	3	99
18	Pigem parandate/lasete parandada olemasolevat asja (riided, jalanõud, elektroonika jms), kui ostate uue	1	2	3	99
19	Olete teadlikult vähendanud oma tarbitavate kaupade ja teenuste hulka	1	2	3	99
20	Väldite pudelis joogivee ostmist	1	2	3	99
21	Väldite keskkonda liigselt kahjustavate ettevõtete tooteid/teenuseid	1	2	3	99

12KM. Kas nende tegevuste juures on Teie jaoks olulisem keskkonnanohiu- või muu (näiteks rahaline) aspekt?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

KUVADA TEGEVUSED, MILLE KOHTA MÄRKIS K10KK VÕI K11KK = „SAGELI“ või „HARVA“:

		Kindlasti keskkonnanohiu	Pigem keskkonnanohiu	Pigem muu	Kindlasti muu	Raske öelda
1	Keskkonnanohiuga seotud ühistegevustes (nt vabatahtlik töö, talgud) osalemine	1	2	3	4	99
2V	Olmejäätmete sortimine (nt pakendi- ja biojäätmete ning paberi eraldi kogumine)	1	2	3	4	99
3V	Autoga sõitmisele jalgsi/jalgrattaga/ühistranspordiga liiklemise eelistamine					
4	Ühekordsete nõude ja joogikörte kasutamise vältimine	1	2	3	4	99
5V	Ohtlike jäätmete (nt ravimid, elektroonika, patareid ja akud, eterniit, ehitusjäätmed, säästu- ja halogeenpirnid, värvijäägid, majapidamismürgid) viimine selleks ettenähtud kogumiskohta	1	2	3	4	99
6	Elektri ja kütte säästlik tarbimine	1	2	3	4	99
7	Reisimise teadlik vähendamine või sellest loobumine	1	2	3	4	99
8	Liha söömise vähendamine või sellest loobumine	1	2	3	4	99
9	Teiste tähelepanu juhtimine keskkonnanohiu vajalikkusele	1	2	3	4	99
10	Raha annetamine keskkonnakaitse organisatsioonidele	1	2	3	4	99

11	Valijana lähtumine poliitiku/erakonna keskkonnaeesmärkidest	1	2	3	4	99
12	Kasutatud riiete ja tarbeesemete ostmine	1	2	3	4	99
13	Poest kauba koju toomiseks kodust kaasa võetud koti kasutamine (ei osta selleks uut paber- või kilekotti)	1	2	3	4	99
14	Võimalikult pika kasutusega toodete ostmine	1	2	3	4	99
15	Öko-, mahe- või ausa kaubanduse märgisega toidukaupade ostmine	1	2	3	4	99
16	Ökomärgisega rõivaste, puhastusvahendite jne ostmine	1	2	3	4	99
17	Ülepakendatud toodete ostmise vältimine	1	2	3	4	99
18	Uue asja ostmise asemel pigem olemasoleva asja (riided, jalanõud, elektroonika jms) parandamine/parandada laskmine	1	2	3	4	99
19	Oma tarbitavate kaupade ja teenuste hulga teadlik vähendamine	1	2	3	4	99
20	Pudelis joogivee ostmise vältimine	1	2	3	4	99
21	Keskkonda liigselt kahjustavate ettevõtete toodete/teenuste teadlik vältimine	1	2	3	4	99

13ER. Mis on põhjused, et Te ei ole teinud järgmisi tegevusi?

MÄRKIGE IGAL REAL KÕIK SOBIVAD VASTUSED!

KUVADA TEGEVUSED, MILLE KOHTA MÄRKIS K10KK VÕI K11KK = „MITTE KUNAGI“:

		Ei teadnud, et see tegevus aitab keskkonda hoida	See on oluline tegevus, aga ei tule mulle õigel hetkel meelde	On oluliseid vateg evusi kui see	Mul ei ole selleks vajalikku püsivust, ma ei suuda olla järjekindel	Muu põhjus
1	Keskkonnahoiuga seotud ühistegevustes (nt vabatahtlik töö, talgud) osalemine	1	2	3	4	5
2	Olmejäätmete sortimine (nt pakendi- ja biojäätmete ning paberi eraldi kogumine)	1	2	3	4	5
3	Autoga sõitmisele jalgsi/jalgrattaga/ühistranspordiga liiklemise eelistamine	1	2	3	4	5
4	Ühekordsete nõude ja joogikõrte kasutamise vältimine	1	2	3	4	5
5	Ohtlike jäätmete (nt ravimid, elektroonika, patareid ja akud, eterniit, ehitusjäätmed, säästu- ja halogeenpirnid, värvijäägid, majapidamismürgid) viimine selleks ettenähtud kogumiskohta	1	2	3	4	5
6	Elektri ja kütte säästlik tarbimine	1	2	3	4	5

7	Reisimise teadlik vähendamine või sellest loobumine	1	2	3	4	5
8	Liha söömise vähendamine või sellest loobumine	1	2	3	4	5
9	Teiste tähelepanu juhtimine keskkonnahoiu vajalikkusele	1	2	3	4	5
10	Raha annetamine keskkonnakaitse organisatsioonidele	1	2	3	4	5
11	Valijana lähtumine poliitiku/erakonna keskkonnanäesmärkidest	1	2	3	4	5
12	Kasutatud riiete ja tarbeesemete ostmine	1	2	3	4	5
13	Poest kauba koju toomiseks kodust kaasa võetud koti kasutamine (ei osta selleks uut paber- või kilekotti)	1	2	3	4	5
14	Võimalikult pika kasutusega toodete ostmine	1	2	3	4	5
15	Öko-, mahe- või ausa kaubanduse märgisega toidukaupade ostmine	1	2	3	4	5
16	Ökomärgisega rõivaste, puhastusvahendite jne ostmine	1	2	3	4	5
17	Ülepakendatud toodete ostmise vältimine	1	2	3	4	5
18	Uue asja ostmise asemel pigem olemasoleva asja (riided, jalanõud, elektroonika jms) parandamine/parandada laskmine	1	2	3	4	5
19	Oma tarbitavate kaupade ja teenuste hulga teadlik vähendamine	1	2	3	4	5
20	Pudelis joogivee ostmise vältimine	1	2	3	4	5
21	Keskonda liigselt kahjustavate ettevõtete toodete/teenuste vältimine	1	2	3	4	5

VASTAVAD KÕIK:

14KK. Kas ning kui sageli jõuavad Teie majapidamises järgmised jäätmed segaolmejäätmete konteinerisse?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Enamasti	Harva	Mitte kunagi	Seda liiki jäätmeid meie majapidamises ei teki
1	Tagasiostetav taara (pandipakend)	1	2	3	4
2	Klaaspakend, mida tagasi ei osteta	1	2	3	4
3	Metallpakend, mida tagasi ei osteta	1	2	3	4
4	Plastpakendid	1	2	3	4
5	Paber ja kartong	1	2	3	4
6	Biolagunevad jäätmed	1	2	3	4
7	Patareid, akud	1	2	3	4
8	Lambipirnid	1	2	3	4
9	Vana mööbel	1	2	3	4
10	Vana kodutehnika	1	2	3	4
11	Ravimid	1	2	3	4
12	Kemikaalid (mürgid, väetised, värvid, lakid, õlid)	1	2	3	4
13	Metall ja vanad autoosad	1	2	3	4

15MK. Kas tahaksite elada keskkonda hoidvamalt kui praegu?

Kindlasti mitte	1
Ei taha	2
Pigem ei taha	3
Pigem tahan	4
Tahan	5
Väga tahan	6
<i>Ei oska öelda</i>	99

16MK. Kuivõrd on või ei ole järgmised tegurid Teile takistuseks (veel) keskkonnahoidlikumal viisil elamiseks?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Kindlasti on takistus eks	Pigem on takistu seks	Pigem ei ole takistu seks	Üldse ei ole takistu seks	<i>Ei oska öelda</i>
1	Mul ei ole selleks piisavalt teadmisi ja oskusi	4	3	2	1	99
2	Minu lähedased ja/või kogukond, kus elan, ei toeta keskkonda hoidvat eluviisi	4	3	2	1	99
3	Minu igapäevaelu (elukoht, töökoht) korraldus ei võimalda keskkonda hoidvat eluviisi	4	3	2	1	99
4	Keskkonda hoidev eluviis on kulukas	4	3	2	1	99
5	Tänased seadused ja/või majandusloogika ei soodusta keskkonda hoidvat eluviisi	4	3	2	1	99

HOIAKUD**17MK. Inimesed teevad keskkonda hoidvaid tegevusi erinevatel põhjustel. Mil määral nõustute järgmiste väidetega?**

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE! JÄRJESTUST ROTEERIDA!

		Üldse ei ole nõus	Ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Nõus	Täiesti nõus
1	Keskkonna heaks panustamine loob minus hea tunde	1	2	3	4	5	6
2	Keskkonna hoidmine on saanud oluliseks osaks sellest, kes ma olen	1	2	3	4	5	6
3	Pean keskkonda hoidvat tegutsemist oluliseks	1	2	3	4	5	6
4	Tunneksin end halvasti, kui ma keskkonna heaks midagi ei teeks	1	2	3	4	5	6
5	Käitun keskkonda hoidvalt, et mitte tunda teiste halvaks panu	1	2	3	4	5	6
6	Teen keskkonnahoidlikke tegevusi selleks, et teised märkaksid minu panust	1	2	3	4	5	6
7	Käitun keskkonda hoidvalt, kuna ma ei taha teistele pettumust valmistada	1	2	3	4	5	6

8	Ma ei näe, kuidas minu panusest oleks <u>keskkonnale kasu</u>	1	2	3	4	5	6
9	Ma ei näe, et keskkonda hoidvast käitumisest oleks <u>mulle kasu</u>	1	2	3	4	5	6

18KT. Kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Üldse ei ole nõus	Ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Nõus	Täiesti nõus	Ei oska öelda
1	Üksikisiku keskkonnahoidlik käitumine on globaalses mõttes tühine	1	2	3	4	5	6	99
2	Kui inimesed sekkuvad loodusesse, toob see sageli kaasa hävitavaid tagajärgi	1	2	3	4	5	6	99
3	Inimesed kuritarvitavad rängalt keskkonda	1	2	3	4	5	6	99
4	Kõikidel liikidel on inimesega võrdne õigus elule	1	2	3	4	5	6	99
5	Maakera on nagu kosmoselaev, kus on vähe ruumi ja millel on piiratud ressursid	1	2	3	4	5	6	99
6	Loodusel on väärtus ka siis, kui inimesed sellest otseselt kasu ei saa	1	2	3	4	5	6	99

19. Millest on Teie arvates ühiskonnas majanduslikke otsuseid tehes olulisem lähtuda?

A. Et otsused ei kahjustaks teisi liike (sh neid, mida me veel ei tunne).

B. Et otsused oleksid majanduslikult kasulikud.

1. Kindlasti A
2. Pigem A
3. Pigem B
4. Kindlasti B
5. Ei oska öelda

20KT. Kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Üldse ei ole nõus	Ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Nõus	Täiesti nõus	Ei oska öelda
1	Igal ajahetkel on meie teadmised inimtegevuse keskkonnamõju kohta piiratud	1	2	3	4	5	6	99
2	Teadmised keskkonnateemade kohta uuenevad ja muutuvad pidevalt	1	2	3	4	5	6	99
3	Teadmiste vähesus uue tehnoloogia keskkonnamõjude kohta	1	2	3	4	5	6	99

	peaks meid tegema ettevaatlikuks selle kasutuselevõtul							
4	Keskkonnaprobleemidele ei ole ühte selget ja ühemõttelist lahendust	1	2	3	4	5	6	99

21. Palun pange need kolm väidet tähtsuse järjekorda:

	Tähtsusest esimene	Tähtsusest teine	Tähtsusest kolmas	Ei oska öelda
1V. Elektritootmine peab olema keskkonnale võimalikult vähese kahjuga	1	2	3	99
2. Elektritootmine peab olema odav	1	2	3	99
3. Elektritootmine peab tagama meile sõltumatuse välismaistest allikatest	1	2	3	99

22AK. Kuivõrd toetate järgmisi ühiskondlikke muutusi?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Üldse ei toeta	Ei toeta	Pigem ei toeta	Pigem toetan	Toetan	Toetan väga	Ei oska öelda
1	Pideva majanduskasvu ootusest loobumine	1	2	3	4	5	6	99
2	Energiatarbimise vähendamine ühiskonnas	1	2	3	4	5	6	99
3	Tootmise ja tarbimise vähendamine ühiskonnas	1	2	3	4	5	6	99

23AK. Kui sageli kogete oma igapäevaelus aukartuse või imetluse tunnet looduse (näiteks looduse ilu, keerukuse, põnevuse vms) vastu?

1. Pea iga päev
2. Umbes kord-paar nädalas
3. Umbes 1–4 korda kuus
4. Harvem
5. Ei ole sellist tunnet tundnud

KUIDAS LOODUSEL LÄHEB?

24AK. Kuivõrd olete viimase kahe aasta jooksul tundnud muret mõne järgmise teema pärast?

MÄRKIGE ÜKS VASTUS IGALE REALE!

		Üldse mitte	Vähe	Pigem vähe	Pigem palju	Palju	Väga palju	Raske öelda
1	Mullaviljakuse vähenemine, mille põhjuseks on muutused ainerings	1	2	3	4	5	6	99
2	Väetiste ja põllumajandusmürkide liigkasutus	1	2	3	4	5	6	99

3	Inimtegevuse/-ehitiste laienemine loodusmaastike arvelt	1	2	3	4	5	6	99
4	Globaalsed kliimamuutused	1	2	3	4	5	6	99
5	Bioloogilise mitmekesisuse vähenemine. Bioloogiline mitmekesisus (nn elurikkus) tähendab liikide paljusust, nende geneetilist mitmekesisust ja neile sobivate elupaikade rohkust	1	2	3	4	5	6	99

25KT. Millised järgmistest tegevustest vähendavad Teie arvates otseselt või kaudselt bioloogilist mitmekesisust looduses?

VÕIB MITU VASTUST! Variantide 1–13 järjekorda tuleb roteerida.

1. Looduslikel rohumaadel kariloomade kasvatamine
2. Metsaistutus puidu tööstuslikuks kasvatamiseks
3. Muru niitmata jätmise vähemkätavates kohtades
4. Kiirmoe tarbimine
5. Soode kuivendamine
6. Linnaimesindus
7. Fossiilsete kütuste kasutamine elektritootmisel
8. Mahetoodete eelistamine
9. Internetist videote vaatamine
10. Puidu kasutamine elektritootmisel
11. Välismaalt kaupade tellimine
12. Sünteetiliste umbrohutõrjevahendite kasutamine
13. Soode taastamine
14. Midagi muud, palun täpsustage: _____
15. Mitte ükski eespool nimetatutest
99. Ei oska öelda

26. Kas olete Eestis ise märganud liikide (nt linnud, taimed, putukad) kadumist?

1. Jah
2. Ei
99. Ei oska öelda

KUI K26 JAH, SIIS KÜSIDA K27:

27. Milliste liikide kadumist olete märganud? _____

28AK. Mil määral võib bioloogilise mitmekesisuse vähenemine Teie arvates lähimate aastate jooksul Teie elu mõjutada?

Üldse mitte	1
Vähe	2
Pigem vähe	3
Pigem palju	4
Palju	5
Väga palju	6
Ei oska öelda	99

29AK. Kas bioloogilise mitmekesisuse vähenemise tagajärjed on Teie hinnangul Eesti jaoks tõsine probleem?

Kindlasti mitte	1
Ei ole	2
Pigem mitte	3
Pigem on	4
On	5
Kindlasti on	6
<i>Ei oska öelda</i>	99

KUI K29AK = 4 - 6, SIIS KÜSIDA K30KT:

30KT. Millised on Teie arvates bioloogilise mitmekesisuse vähenemise tagajärjed Eesti jaoks?

31KT. Mis järgmisest loetelust on Teie arvates bioloogilise mitmekesisuse vähenemise tagajärjed koogu maailmas?

VÕIB MITU VASTUST! Variantide 1-11 järjekorda tuleb roteerida.

1. Maakera keskmise temperatuuri langus
2. Puidu parem kättesaadavus ja kvaliteedi kasv
3. Osade toidutaimede (nt kohv, kakao, banaan) hinnatõus
4. Inimeste eluea suurenemine
5. Toiduks sobivate kalade arvukuse suurenemine
6. Rahvaste ränne
7. Haiguste (malaaria, borrelioos, koroona jne) levik
8. Väiksem umbrohtude ja taimekahjurite hulk põllumajanduses
9. Metsatulekahjude sagenemine
10. Põlluviljakuse suurenemine
11. Põhjavee kvaliteedi halvenemine
12. Midagi muud, palun täpsustage: _____
13. Mitte ükski eespool nimetatutest
99. Ei oska öelda

32KT. Millised järgmistest tegevustest aitavad Teie arvates otseselt või kaudselt bioloogilist mitmekesisust hoida? Palun märkige tegevused, mida peate oluliseks!

Variantide järjekorda 1-15 tuleb roteerida.

1. Liha osakaalu vähendamine menüüs
2. Erivanuseliste liigirikaste metsade hoidmine ja taastamine
3. Muru niitmise sageduse vähendamine
4. Tarbimise üldine vähendamine
5. Mahetoidu eelistamine menüüs
6. Uute kaevanduste avamise vältimine
7. Riigi osalemine rahvusvahelistes keskkonnaalastes organisatsioonides ja kokkulepetes
8. Keskkonnaaktivism
9. Põldude vahele niiduribade ja puudesalkade jätmine
10. Valgusreostuse vähendamine
11. Energiasäästu pakkuvate ehituslahenduste kasutamine
12. Ühekordsete biolagunevate kilekottide, kohvitopside jm vältimine
13. Liigirikaste niidukoosluste hoidmine ja taastamine
14. Toidu ise kasvatamine
15. Biojätmete eraldi kogumine komposteerimiseks
16. Midagi muud, palun täpsustage: _____
17. Mitte ükski eespool nimetatutest
18. Ei oska öelda

LISA B. KESKKONNAHOIDLIKU KÄITUMISE VASTUSTE EKSPLOORATIIVSE FAKTORANALÜÜSI TULEMUS

Enesehinnanguline käitumine („Kui sageli teete järgnevat?“)	Keskkonnateadlik tarbimine ja aktivism	Tarbimise piiramine
Ostate ökomärgisega rõivaid, puhastusvahendeid jne	0,82	
Ostate öko-, mahe- või ausa kaubanduse märgisega toidukaupu	0,80	
Väldite keskkonda liigselt kahjustavate ettevõtete tooteid/teenuseid	0,68	0,35
Väldite ülepakendatud toodete ostmist	0,61	0,42
Valijana lähtute poliitiku/erakonna keskkonna-alastest eesmärkidest	0,58	0,25
Olete juhtinud teiste tähelepanu keskkonnanohiu vajalikkusele	0,55	0,26
Olete vähendanud liha söömist (Kui Te ei söö üldse liha, siis märkige valik „Sageli“)	0,48	0,29
Osaletate keskkonnanohiuga seotud ühistegevustes (nt vabatahtlik töö, talgud)	0,42	0,32
Ostate kasutatud riideid ja tarbeesemeid		0,66
Olete teadlikult vähendanud reisimist (Kui Te ei reisi üldse, siis märkige valik „Sageli“)		0,62
Olete teadlikult vähendanud oma tarbitavate kaupade ja teenuste hulka	0,46	0,60
Pigem parandate/lasete parandada olemasolevat asja (riided, jalanõud, elektroonika jms) kui ostate uue	0,29	0,57
Väldite pudelis joogivee ostmist	0,35	0,48
Eelistate autoga sõitmisele liigelda jalgsi/jalgrattaga/ühistranspordiga	0,24	0,47

Peakomponentide analüüs, *varimax* rotatsioon.

Numbrid näitavad, kui tugevalt on iga käitumine seotud antud faktoriga.

Väikeseid korrelatsioone (.10) ei ole näidatud.

LISA C. KESKKONNATEADLIKKUSE INDEKSI KOMPONENTIDE KORRELATSIOONIMAATRIKS

Spearman Correlation

	TEADM_SUM	Q15_MK	POSAFEKT_PÖÖRATUD_Q23	AFEKT_Q28AK_BIOL_MITM_VÄH_MÖJU	TEADLIKTARBI_MINE_F_MEAN	TARBVÄHEN_D_F_MEAN	UHISK_MUUT_TOET_MEAN	AUT_MOT_F_MEAN	KONTR_MOT_NIH_MEAN	ELURIKKUS_TEADM_KOOND
TEADM_SUM	1.00000	0.15	0.00225	0.137	0.222	0.263	0.3667	0.215	-0.160	0.386
Q15MK	0.15827	1.00	0.14991	0.275	0.331	0.290	0.3009	0.303	-0.157	0.214
POSAFEKT_PÖÖRATUD_Q23	0.00225	0.15	1.00000	0.165	0.307	0.201	0.0825	0.329	-0.125	0.106
AFEKT_Q28AK_BIOL_MITM_VÄH_MÖJU	0.13743	0.27	0.16520	1.000	0.282	0.251	0.1841	0.245	-0.142	0.174
TEADLIKTARBIMINE_F_MEAN	0.22165	0.33	0.30702	0.282	1.000	0.540	0.3189	0.563	-0.136	0.340
TARBVÄHEND_F_MEAN	0.26295	0.29	0.20100	0.251	0.540	1.000	0.3789	0.364	-0.183	0.311
UHISK_MUUT_TOET_MEAN	0.36669	0.30	0.08253	0.184	0.319	0.379	1.0000	0.305	-0.292	0.432
AUT_MOT_F_MEAN	0.21493	0.30	0.32905	0.245	0.563	0.364	0.3052	1.000	-0.151	0.376
KONTR_MOT_NIH_MEAN	0.15951	-0.15	-0.12468	-0.142	-0.136	-0.183	-0.2924	-0.151	1.000	-0.217
ELURIKKUS_TEADM_KOOND	0.38598	0.21	0.10590	0.174	0.340	0.311	0.4318	0.376	-0.217	1.000

